ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу **Хамаілі Акрама**
на тему «**Механізм інвестування підприємств малого та середнього бізнесу**»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка

Актуальність теми. У світовій економіці підприємства категорії малого та середнього бізнесу забезпечують майже половину глобального ВВП. Оскільки малий та середній бізнес представлений величезною кількістю підприємств, цей сектор загалом грає дуже велику роль в економіці багатьох країн. Він забезпечує левову частку усіх робочих місць у світі та є ключовим учасником відновлення економіки за умов ринкових перетворень, що багато в чому сприяє підтримці його конкурентного тонусу. Проте, успішне проведення ринкових реформ неможливе без ефективної структурно-інвестиційної політики розбудови економіки з метою створення сприятливого інвестиційного середовища. Тому, на тлі посилення світової конкуренції, поглиблення кризових явищ в економічній системі України пріоритетним завданням є створення режиму максимально комфортного бізнес-середовища та сприятливого клімату для залучення інвестицій та фінансового забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу. Поліпшення умов ведення бізнесу, підтримка підприємницької ініціативи громадян, стимулювання інвестиційної та інноваційної активності сектору малого та середнього бізнесу, зміцнення їхнього фінансового стану в цілому здатні сформувати нові імпульси для виведення вітчизняної економіки із кризи.

Отже, розвиток малого та середнього бізнесу є одним із пріоритетних напрямів національної політики, який пов'язаний з вирішенням низки питань як економічного, так і соціального характеру, де особливої ваги у цьому контексті набувають питання щодо удосконалення теоретико-прикладних підходів і практичних рекомендацій підвищення ефективності інвестування підприємств малого та середнього бізнесу.

Все вище зазначене зумовлює актуальність обраної теми дисертаційної роботи Хамаілі Акрама, й дозволило сформулювати цілі, завдання, об'єкт і предмет дослідження, що сприяло вирішенню наукової задачі з теоретичного обґрунтування та розробки методичних підходів і практичних рекомендацій щодо удосконалення механізму інвестування підприємств малого та середнього бізнесу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Результати дисертаційної роботи відповідають вирішенню головних завдань поставлених у Програмі економіко-соціального розвитку України «Національна економічна стратегія 2030». Дисертаційна робота виконана відповідно до напрямів науково-дослідних робіт Криворізького національного університету Міністерства освіти і науки України за темою: «Система управління прогресивним розвитком потенціалу підприємства в умовах трансформацій економічного простору» (номер державної реєстрації 0119U002389), у межах якої автором удосконалено методичні підходи до оцінки рівня забезпеченості інвестиційного розвитку підприємств малого та середнього бізнесу, що полягають в оцінюванні потреби залучення інвестицій в

господарюванні підприємств малого та середнього бізнесу, засновані на критерію беззбиткової діяльності як ключового аспекту антикризового управління з урахуванням інтегрованих оцінок доцільності інвестування коштів у процесі їх господарської діяльності на всіх стадіях життєвого циклу.

Мета і завдання роботи. Метою роботи є поглиблення теоретико-методичних основ і розробка науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму інвестування підприємств малого та середнього бізнесу.

Для досягнення сформульованої мети наукового дослідження було поставлено та вирішено такі завдання:

удосконалено теоретико-прикладні підходи до формування та реалізації механізму інвестування підприємств малого та середнього бізнесу;

удосконалено методичний підхід до визначення стадій життєвого циклу підприємств малого та середнього бізнесу;

удосконалено методичний підхід до прогнозування гіпотетично можливих фінансових потоків доходу та витрат кожної стадії життєвого циклу підприємств малого та середнього бізнесу;

удосконалено методичний підхід щодо оцінювання необхідності залучення інвестицій в господарюванні підприємств малого та середнього бізнесу;

удосконалено методичний підхід до визначення інтегрованих оцінок доцільності інвестування коштів у процесі господарської діяльності підприємств малого та середнього бізнесу;

уточнено визначення терміну «життєвий цикл підприємств малого та середнього бізнесу»;

уточнено визначення терміну «фінансове забезпечення підприємств малого та середнього бізнесу».

Наукова новизна отриманих результатів: наукові результати дисертаційного дослідження створюють методичну базу з розвитку теоретико-методичних і прикладних засад у регулюванні процесів інвестиційного розвитку підприємств малого та середнього бізнесу.

Удосконалено:

- теоретико-прикладні підходи до формування та реалізації механізму інвестування підприємств малого та середнього бізнесу, які на відміну від існуючих, включають в себе такі елементи: систему забезпечення реалізації інвестицій, систему підтримки прийняття інвестиційних рішень, контроль доцільності та планування активізації процесів інвестування на окремих стадіях життєвого циклу підприємства, контроль рівня економічної ефективності та підприємницького ризику і базуються на їх взаємозв'язках, що в цілому забезпечить ефективний розвиток інвестиційної діяльності цих підприємств;

- методичний підхід до визначення переліку стадій життєвого циклу підприємств малого та середнього бізнесу, що на відміну від існуючих на основі врахування особливостей створення та функціонування таких суб'єктів господарювання дозволяє більш раціонально здійснювати розподіл інвестиційних ресурсів та підвищити ефективність їх використання;

- методичний підхід до прогнозування можливих фінансових потоків доходу та витрат кожної стадії життєвого циклу підприємств малого та середнього бізнесу, що на відміну від існуючих трактувань враховує стан розвитку суб'єкта господарювання та дозволяє ефективно та раціонально використовувати кошти, інвестовані в діяльність підприємств малого та середнього бізнесу;

- методичний підхід щодо оцінювання необхідності залучення інвестицій в господарюванні підприємств малого та середнього бізнесу, який на відміну від існуючих, заснований на критерію беззбиткової діяльності як ключового аспекту антикризового управління з урахуванням оцінок запасу фінансової міцності та підприємницького ризику, що сприятиме можливості підвищення рівня економічного обґрунтування рішень, спрямованих на забезпечення ефективності механізму інвестування підприємств на всіх стадіях їх життєвого циклу;

- методичний підхід до визначення інтегрованих оцінок економічної доцільності інвестування коштів у процесі господарської діяльності підприємств малого та середнього бізнесу, в якому на відміну від існуючих, граничні межі критичних значень індикаторів доцільності інвестування у відповідні сфери діяльності визначаються на основі співвідношення запасу фінансової міцності й операційного левериджу та інтегровані в рамках реалізації своїх потенційних можливостей та цінової політики підприємства;

Отримало подальший розвиток:

- визначення терміну «життєвий цикл підприємств малого та середнього бізнесу», під яким автор розуміє період від прийняття рішення про створення суб'єкта господарювання на основі збору та аналізу відповідної інформації до повної юридичної ліквідації, або реорганізації в складі нових підприємств з попередніми чи новими власниками, що на відміну від існуючих підходів враховує особливості малих та середніх суб'єктів господарювання;

- визначення терміну «фінансове забезпечення підприємств малого та середнього бізнесу», під яким слід вважати процес залучення, формування та ефективного використання фінансових ресурсів, що на відміну від існуючих враховує те, що необхідний розмір фінансових ресурсів визначається саме стадією життєвого циклу та дозволяє більш ефективно здійснювати розподіл фінансів і реалізовувати інвестиційний механізм таких підприємств.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень та результатів підтверджується коректністю постановки та вирішення задач; застосуванням сучасних методів інтелектуального прийняття рішень та математичного моделювання з урахуванням загальноприйнятих припущень і експертних оцінок; результатами комп'ютерного моделювання та експериментальних досліджень.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає в подальшому розвитку сутності й змісту інноваційної діяльності, що надає можливість урахувати цілісність взаємодії розвитку різних суб'єктів господарювання та інвестиційних процесів, забезпечення інноваційної й інвестиційної безпеки в умовах наростання загроз у внутрішньому і зовнішньому середовищах розвитку підприємств малого та середнього бізнесу.

Отримані наукові результати дослідження впроваджені в практичну діяльність ТОВ «Електро Люкс Монтаж» (довідка від 12.01.2021 р.) та ТОВ «Сталь Маркет» (довідка від 15.12.2020 р.). Окремі результати наукових досліджень використовуються у навчальному процесі Криворізького національного університету (довідка від 26.06.2020 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати, дисертації доповідались і обговорювалися на двох Міжнародних науково-технічних конференціях, одній Міжнародній онлайн конференції і трьох всеукраїнських науково-практичних конференціях

Публікації. Основні результати і висновки дисертації опубліковано у 12 друкованих роботах, 4 з яких опубліковано у фахових економічних виданнях, включених до періодичних фахових видань України, 1 – відноситься до публікацій у виданнях інших держав, які входять до Організацій Європейського Союзу, 6 праць у збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій та 1 колективна монографія.

Особистий внесок автора. Всі основні наукові положення та результати дисертаційної роботи отримані автором самостійно. Автором запропоновані теоретико-прикладні підходи до формування та реалізації механізму інвестування підприємств малого та середнього бізнесу, сформовано послідовність етапів розвитку підприємств малого та середнього бізнесу в сучасних умовах господарювання; побудована матриця можливих форм фінансового забезпечення підприємств малого та середнього бізнесу відповідно до стадій їх життєвого циклу; побудовані моделі графічної інтерпретації оцінювання рівнів запасу фінансової міцності, операційного левериджу при заданих значеннях ціни, змінних і постійних витратах і обсягах виробництва продукції; побудована концептуальна модель механізму інвестування підприємств малого та середнього бізнесу; побудована модель діагностичної матриці інтегрованих оцінок доцільності інвестування коштів у процесі господарської діяльності підприємств малого та середнього бізнесу.

Структура й обсяг роботи. Дисертація загальним обсягом 231 сторінка складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 130 найменувань на 14 сторінках, 6 додатків на 23 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації становить 180 сторінок, у тому числі 37 таблиць (з яких 4 на 4 повних сторінках), 51 рисунок (з яких 8 на 8 повних сторінках).

Зауваження до дисертації:

1. Стосовно наукової новизни «методичний підхід до визначення інтегрованих оцінок економічної доцільності інвестування коштів у процесі господарської діяльності підприємств малого та середнього бізнесу …» робота значно виграла б, якби автор у другому та третьому розділах більш ґрунтовно і сконцентровано надав тлумачення визначенню сутності та змісту «інтегрованих оцінок», які розраховуються як співвідношення запасу фінансової міцності й операційного левериджу та інтегровані в рамках реалізації своїх потенційних можливостей та цінової політики підприємства.

2. При аналізі розвитку малого бізнесу в Україні дисертант здійснює порівняння відповідних показників з країнами Європи (табл. 1.1). Це, звичайно,

добре. Однак все ж таки було б більше інформативно проводити подібне порівняння й з країнами з інших регіонів, наприклад з Азією, Сходом та Африкою. Такий підхід дав би змогу більш релевантно оцінити стан та проаналізувати динаміку розвитку малого та середнього підприємництва в нашій країні.

3. При розгляді стадій життєвого циклу підприємств малого та середнього бізнесу автором вводиться до переліку стадій стадія визначення та формування (с. 43). Це досить виважене рішення та розумна пропозиція. Однак необхідно зауважити, що в роботі дисертантом при поясненні сутності даної стадії наводиться факт отримання необхідних дозволів та ліцензій без наявності законодавчої реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності. Згідно діючого в Україні господарського законодавства отримання ліцензій, дозволів тощо реально лише для вже діючого та юридично зареєстрованого підприємства. А тому вважаємо, що на стадії визначення мова йде не про отримання ліцензій та дозволів, а про оцінку можливості в майбутньому отримати такі документи.

4. Подібно до попереднього зауваження, критерії поділу підприємств на малі та середні в дисертаційному дослідженні розглядаються на прикладі України та країн Європи (с. 34-35), тим самим суттєво звужуючи базу аналізу. Бажано б було додати до такого порівняння й інші країни та регіони світу.

5. В роботі дисертантом проводиться порівняння умов діяльності малих та середніх підприємств, законодавчих критерів тощо України та держав, які входять до Європейського Союзу і Організації економічного співробітництва та розвитку. В той же час для співставності розрахунків автор цілком слушно проводить перерахунок даних щодо діяльності малих та середніх підприємств з гривні у долари США (с. 93-95). Чи не доречніше б було в контексті порівняння параметрів українських суб'єктів господарювання з європейськими здійснювати такий перерахунок у Євро?

6. Автором в дисертації досить детально наводиться пояснення необхідності та особливостей застосування виробничих функцій для обчислення очікуваного розміру прибутку від діяльності суб'єктів господарювання малого та середнього бізнесу. Застосування формули Ньютона-Лейбніца, також обрання для підінтегральної функції виробничих функцій Кобба-Дугласа тощо є беззаперечним кроком в даному випадку. Застосування графічних методів обчислення є також доцільним при розв'язку задач щодо оцінки абсолютної доцільності здійснення інвестицій. Однак виникає питання, чи можливе застосування наведеного чисельного обчислення для розрахунку порівняльної доцільності здійснення інвестицій?

7. На рис. 3.7 в роботі наводиться концептуальна модель механізму інвестування підприємств малого та середнього бізнесу. При розгляді складових реалізації інвестицій серед інструментів автор акцентує увагу на цінних паперах. Через особливості функціонування підприємств малого та середнього бізнесу та їх обмеженість щодо використання всієї сукупності цінних паперів бажано б було уточнити, які саме інструменти у вигляді цінних паперів маються на увазі.

Загалом, зауваження по дисертаційній роботі мать дискусійний характер, певною мірою можуть розглядатися як спірні, не впливають на її теоретичне і практичне значення та на загальну позитивну оцінку роботи.

Оцінка дисертаційної роботи загалом

Поставлені і вирішені автором дисертаційної роботи питання, що виносяться на захист, характеризуються спільністю змісту, отримані результати свідчать про особистий внесок Хамаілі Акрама у науку. Зазначені вище зауваження не знижують загальної позитивної оцінки виконаної досить актуальної і плідної праці.

Вважаю, що дисертаційна робота Хамаілі Акрама за своїм змістом відповідає спеціальності 051 Економіка, вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. №261, вимогам до оформлення дисертацій, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. №40, та пп. 9-12 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів Україні від 06 березня 2019 р. №167. Вона є закінченим самостійним науковим дослідженням, де науково обґрунтовані наукові положення і результати, які вирішують складну актуальну наукову задачу теоретичного обґрунтування та розробки методичних підходів і практичних рекомендацій щодо удосконалення механізму інвестування підприємств малого та середнього бізнесу. Автор дисертаційної роботи Хамаілі Акрам на тему «Механізм інвестування підприємств малого та середнього бізнесу» заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка.

Офіційний опонент:
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів,
обліку та оподаткування
Класичного приватного університету К.С. Салига

Підпис К.С. Салиги, О.В. Покатаєва засвідчую
Начальник відділу управління персоналом
Класичного приватного університету
13 12 2021 р.
підпис

Перший проректор
Класичного приватного університету О.В. Покатаєва